

ROVNÁ PRÁVA, NEROVNÉ POVINNOSTI?

Náčrt *Dlouhodobého záměru vzdělávání* koliduje s novelou vyhlášky o speciálním vzdělávání

Na konci loňského roku se ve školách zejména speciálních, ale nejen, hodně diskutovalo o dvou dokumentech, které připravilo ministerstvo školství – o novele vyhlášky o speciálním vzdělávání a o připravovaném *Dlouhodobém záměru vzdělávání do roku 2023*. Ačkoliv se tematicky oba materiály pochopitelně potkávají, hlavně Asociace speciálních pedagogů upozorňuje na to, že filozoficky se výrazně rozcházejí.

Jiří Pilař, předseda pražské sekce Asociace speciálních pedagogů, poznamenává, že přestože se ministerstvo školství snažilo dostat do vyhlášky změny, které v rámci pracovní skupiny prozazovala Asociace speciálních pedagogů, výsledek je pochopitelně kompromisem. Nicméně prý dobrým kompromisem. O to komplikovanější je zasadit do souvislostí znění *Dlouhodobého záměru vzdělávání*, který podle J. Pilaře zní trochu jako předvolební prohlášení. Slibuje se řada změn, mluví se o platech pedagogů s horizontem v roce 2021, kdy budou volby, ačkoliv *Dlouhodobý záměr* hovoří o perspektivě do roku 2023. „*Dlouhodobý záměr* také neřeší největší problém současného školství, a tím je přeměra informací, které se musejí děti naučit. A řada z nich proto selhává, snaží se vzdělávání a škole vyhnout a pak zbytečně končí u mě ve středisku výchovné péče,“ říká etoped J. Pilař.

Stanislav Drbout, ředitel základní a střední školy v Praze na Vínohradské třídě, která je zřízena pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, upozorňuje na naprostou rozdílnost obsahu obou dokumentů. V *Dlouhodobém záměru* speciální školství vůbec nefiguruje, nemá svoji kapitolu, pokud se hovoří o podpoře žáků se speciálním vzděláváním staví se na roli poradenství. „Naopak novela vyhlášky ukazuje na pozitivní posun v některých unáhlených a nepřipravených legislativních opatřeních, která dosud byla tímto prováděcím předpisem realizována na základě novely školského zákona z roku 2016. Jestli někdo mluví o cestě zpět, pak ano, je to cesta zpět pozitivním směrem. Předchozí cesta vpřed byla cestou do pekel,“ prohlašuje.

Stát musí směřovat k odstranění speciálního vzdělávání

Novela vyhlášky je ostře kritizována zejména ze strany neziskových organizací,

kteří vytvořily skupinu, jež se otevřeným dopisem obrátila na premiéra i ministra školství a před naplánovanými změnami varuje. Zcela jednoznačně hovoří o „povinnosti státu činit postupné kroky k odstraňování speciálního vzdělávání“.

Na rozdíl od návrhu novely vyhlášky se připravovaný *Dlouhodobý záměr* podle S. Drbouta pořád pohybuje v terminologii různých akčních plánů, vychází z ideologické premisy, že společné vzdělávání odstraňuje všechny problémy, že v rámci běžného vzdělávání je možné poskytovat odpovídající péči každému žákovi. „Vycházejí z přesvědčení, že všichni mají rovná práva, ale nemají rovné povinnosti. Přitom vzdělání není možné dát, to se musí získat,“ upozorňuje S. Drbout.

„Je skutečně až zarážející, nakolik se návrh vyhlášky a připravovaný *Dlouhodobý záměr* liší. Skoro to vypadá, jako kdyby tyto materiály zpracovávaly dva naprosto odlišné týmy, které se řídí rozdílnou filozofií. S jistou znalostí situace bych řekl, že návrh novely vyhlášky připravovalo ministerstvo školství s týmem zástupců z praxe, kdežto kapitoly připravovaného *Dlouho-*

dobého záměru, které se dotýkají poradenství a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, vznikly v rámci Národního ústavu pro vzdělávání, který se zásadně podílel na původní dikci vyhlášky v roce 2016,“ odhaduje J. Pilař.

Novelizovatelná, přesto přijatelná

ASP nyní novelu vyhlášky přijímá, skoro chválí, pamatují ale, že přede dvěma roky tvrdila, že je nenovelizovatelná, že je nutné vytvořit zcela novou normu, která by byla postavena na novelizovaných paragrafech školského zákona. „Vycházíme z umění možného. Ano, je nutné změnit zákon. Dokud ale novelizován není, je nezbytné pohybovat se v hranicích, které nastavuje jeho současné znění, i když to jsou mantinely, které pro děti nejsou zcela příznivé,“ říká J. Pilař. „Je potřeba změnit koncepčně přístup ke společnému i speciálnímu vzdělávání, a to je opravdu možné pouze novelou paragrafu 16 a dalších školského zákona. Nestavíme se proti společnému vzdělávání, to má v našich školách dlouhou tradici překračující historii posledních dvou let. Jsme ale proti naprosto špatnému pojetí společného vzdělávání, které je právě v těchto dvou letech aplikováno,“ dodává S. Drbout.

Dlouhodobějším cílem by mělo být podle nich postavit podpůrná opatření, dnes vyjmenovaná v příloze vyhlášky, do role metodické. „Je nutné, aby šlo o pomocný materiál pro poradenská zařízení a zejména pro ředitele škol, kteří by měli za podpory odborníků, poradenských a školních speciálních pedagogů rozhodovat, jaká opatření jsou pro to které





Photographie.eu / Shutterstock

„Problém je v tom, že nám jde o to, aby mohli odborníci na vzdělávání dětí s postižením pracovat s těmito dětmi metodami, které jsou pro ně vhodné, v prostředí, které umožňuje skutečně individuální přístup, který je potřeba. Neziskovkám jde zase o to, aby ovládly finance, jež jsou do oblasti vzdělávání těchto žáků vynakládány. Proto mluví o tom, že budou připravovat školitele, kteří budou zase školit další školitele, kteří budou školit učitele ve zvládnutí agresivních žáků, a podobně nemsy. To budou školit opět ti, kteří mají pouze teoretické znalosti, ale praktické dovednosti jim jsou cizí?“ glosuje J. Pilař.

„S řadou neziskovek, i s ČOSIVem, se můžeme na jedné věci shodnout. Podpora žáků se zdravotním znevýhodněním je potřebná a integrace těchto žáků do běžného vzdělávacího proudu je nutná. Naprosto se ale neshodneme na způsobu provedení této myšlenky. Jejich vize (když odmyslí snahu o čerpání finančních prostředků z nejrůznějších projektů) je postavena na doktrínálním upřednostňování společného vzdělávání bez zohlednění jeho efektivity pro všechny žáky se speciálními potřebami i bez nich. Podle nás je důležitý výstup, tedy uplatnění dítěte v dalším životě. A není až tak podstatná cesta, jak se k tomuto cíli dojde,“ vysvětluje S. Drbout. A J. Pilař doplňuje, že zaměstnavatel se nikoho nebude ptát, jestli byl inkludován, nebo ne, ale bude ho zajímat, co umí.

Nedostatečně připravená změna

S. Drbout konstatuje, že pokud se společnost rozhodla pro masivní (a v řadě případů i správné) zařazování žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do běžné školy, měla tomu předcházet stejně masivní a systémová příprava pedagogických pracovníků. „Jestliže je trend utlumovat speciální školství a postupně všechny děti převést do běžných škol, jak žádají neziskovky, pak všichni učitelé běžných škol by měli mít důkladné speciálněpedagogické vzdělání, minimálně dvou, lépe třísemestrální. A s tímto begroundem by se pak mohli podle potřeby připravovat na speciální potřeby žáků, které by do třídy dostali.“ Proto třeba volá S. Drbout po kariérním řádu, jehož součástí by mělo být prioritně vedení pedagogů k získávání ▶

dítě neefektivnější,“ vysvětluje ředitel speciálních škol. K tomu je ovšem nutné vyřešit problém financování, protože na metodická opatření těžko mohou být navázány nárokové finanční prostředky. „Proto navrhujeme i jiné financování vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Pro ně je systém financování prostřednictvím PHmax nevhodný, bylo by lepší vrátit se k myšlence, kterou ASP prosazuje už dlouho – peníze by měly jít za žákem navýšeným normativem

„**Současné pojetí asistentů pedagoga je neefektivní ekonomicky i pedagogicky, protože nevytváří prostor pro zvyšování kvalifikace asistentů pedagoga.**

bez ohledu na to, jakou školu navštěvuje, jestli běžnou, nebo speciální. Management školy pak rozhodne, jestli jsou potřeba asistenti, nebo speciální pomůcky, nebo něco jiného. Vyhláška s drobným posunem tímto směrem přichází, nastavuje volnost v rozhodování u výdajů do 500 korun s tím, že rozpočet školy bude na tyto výdaje posílen, potvrzuje existenci sdíleného asistenta pedagoga, který by byl zaměstnancem školy, nikoliv člověkem navázaným na jedno dítě s postižením,“ vypočítává S. Drbout.

Právě současné pojetí asistentů pedagoga je neefektivní ekonomicky, to ukázaly výdaje za první dva roky, kdy byl nový systém zaveden. Je ale podle S. Drbouta neefektivní i pedagogicky, protože nevytváří prostor pro zvyšování kvalifikace asistentů pedagoga, kteří nemají perspektivu, jistotu, ani škola není k podpoře jejich úrovně vzdělání motivována. Není jasná pozice asistenta ve třídě, učitele nikdo nenaučil s asistentem pracovat. Není ani jasně, co přesně je možné od asistenta chtít.

Cíl podobný, cesty různé

Připomínám výhrady, se kterými přišly zejména některé neziskovky, a které naopak kritizují přesně ty změny, které ASP vítá – zrovnoprávnění běžného a speciálního vzdělávání, odstranění jednodruhovosti speciálních škol. V již zmíněném otevřeném dopisu premiérovi a ministru školství jsou výhrady zformulovány: „Ministerstvo: a) opět odstraňuje jasnou deklaraci preference vzdělávání v běžném vzdělávacím systému oproti systému speciálnímu (§ 19 odst. 1); b) znovu umožňuje vylučování dětí, žáků a studentů s postižením pouze na základě existence postižení, nikoli jejich speciálních potřeb, které mohou z určitého typu postižení vyplývat (§ 19 odst. 2); c) znovu zavádí možnost ve školách pro žáky s mentálním postižením vzdělávat i žáky bez tohoto typu postižení (§ 19 odst. 4).“

Na vyhlášce i Dlouhodobém záměru se bude ještě pracovat, říká ministr školství

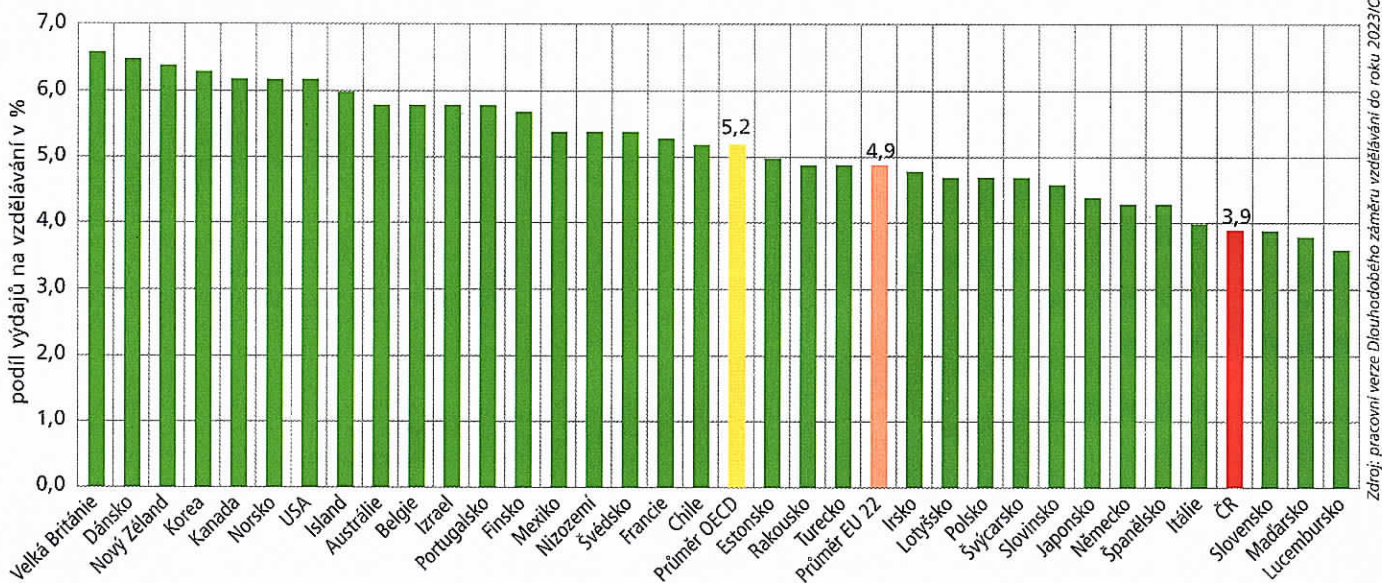
Ministr školství Robert Plaga názory Asociace speciálních pedagogů na rozdílnou filozofii připravovaného Dlouhodobého záměru vzdělávání do roku 2023 a návrhu novely vyhlášky o speciálním vzdělávání nijak nerozporuje. „Také jsem tyto rozdíly zaznamenal, je ale třeba si uvědomit, že Dlouhodobý záměr je nehotový dokument, zatím proběhlo jakési nulté kolo diskuze nad ním, byl rozeslán krajům. Po Novém

roce se o něm ještě budeme bavit, je to živý materiál, se kterým ještě budeme pracovat,“ říká ministr školství.

Připravovaný Dlouhodobý záměr navazuje podle něho na podobné dokumenty tohoto typu (tedy i na současně platný Dlouhodobý záměr), které vznikaly v předchozích letech, a reflektuje platnou legislativu. I vyhláška o speciálním vzdělávání je zatím

nehotový materiál, který prochází připomínkovým řízením (mimořádně, velmi bouřlivým připomínkovým řízením). „V tomto okamžiku nevím, jak dopadne vypořádání připomínek k této vyhlášce. A protože vyhláška ještě není hotova a přijata, nemůže jí ani Dlouhodobý záměr zatím reflektovat,“ vysvětloval na setkání při příležitosti ročního výročí jeho nástupu do funkce pro UN R. Plaga.

Výdaje na vzdělávání jako procento HDP podle studie OECD z roku 2017



Zdroj: pracovní verze Dlouhodobého záměru vzdělávání do roku 2023/OECD

- ▶ speciálněpedagogické erudice. A pochopitelně ohodnocení pracovníků, kteří se touto cestou vydají.

„Vždycky ale zůstane určitá skupina dětí, které prostě vysoce specializované vzdělávání budou potřebovat. To jim běžná škola nikdy neposkytne. Jakým právem jsou zařazovány do běžných škol třeba žáci s těžkými progresivními smyslovými vadami? Například děti, které jsou zatím slabozraké, ale postupně zrak ztrácejí? Podobná situace je u progresivních sluchových postižení. Běžná učitelka je prostě Braillovo písmo nebo znakový jazyk ne naučí a dítěti hrozí, že v dalším věku bude velmi, možná až fatálně omezené v komunikaci!“ důrazně upozorňuje J. Pilař.

Určitým neuralgickým bodem novely vyhlášky je návrat jednodruhovosti škol. Neziskovky kritizují, že do speciálních škol bude možné podle nové dikce zařazovat i děti bez postižení, zejména upozorňují na zařazování dětí bez mentálního postižení do škol zřizovaných právě pro děti s mentálním postižením. Přestože ani nové znění příslušných odstavců společně vzdělávání dětí s mentálním postižením a bez něho v jedné třídě neumožňuje. „Se společným vzděláváním dětí bez mentálního postižení, třeba s poruchami učení a chování, ve třídách zřízených pro žáky s LMP, ani vyhláška a pochopitelně ani my nepočítáme, to by byl skutečně krok zpět,“ zdůrazňuje J. Pilař.

„Je to účelová argumentace lidí, kteří prosadili současné pojetí inkluze, jež se neosvědčilo. Vychází z jejich představy, kterou formulovali ve Strategii boje proti sociálnímu vyloučení na začátku tisíciletí, a to že v roce 2018 už žádné speciální školství existovat nebude, jak napsali ve svém Akčním plánu, k němuž se dnes moc nehlásí. Praxe ukázala, že tuto ideologickou představu realizovat nejde. Z jejich pozice má ale prosazování tohoto požadavku logiku. Jestliže budeme trvat na

jednodruhovosti škol, pak s ohledem na frekvenci některých postižení v populaci evidentně nebude možné některé školy naplnit a bude řečeno, že jsou zbytečné. Z hlediska potřeb žáků s různým postižením je to ale velmi nebezpečná filozofie,“ říká S. Drbout. A doplňuje, že podle ASP by bylo vhodné, aby počet žáků s jiným postižením mohl dosáhnout až 50 %. To by podle něho zajistilo, že by byla zachována specializace třídy, a přitom by měl management školy určitý manévrovací prostor pro naplnění třídy a školy. A žákům by se přitom dostávalo potřebné speciálněpedagogické péče. „Technokratický pohled na naplňování tříd podle omezených povolených čísel prostě neodráží realitu škol a potřeby žáků,“ tvrdí.

Rétorika akčních plánů

Zatímco tedy navrhované znění vyhlášky ASP s výhradami přijímá, připravovaný Dlouhodobý záměr ostře kritizuje, ačkoliv v kapitole Základní vzdělávání tento záměr mimo jiné na vyhlášku o speciálním vzdělávání odkazuje. „V pasážích, které se nějakým způsobem dotýkají vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, jsou používány formulace, jako by měla být poradenská zařízení nadřazena školám, jako by jim měla říkat, jak mají s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami pracovat, jak je učit. Přitom psychologové v praxi obvykle nemají o speciálněpedagogické práci s žákem bližší představu, neznají didaktiky, konečně, není to ani jejich role,“ upozorňuje J. Pilař. A tento rozpor je podtržen i tím, že i vysokoškolské speciálněpedagogické studium je v současnosti rozděleno na větev poradenskou a „učitelskou“. „Místo aby se Dlouhodobý záměr zabýval vzděláváním, akcentuje inkluzi a poradenství, což je špatné pojetí, které navíc s posuny ve zmiňovaném návrhu novely vyhlášky o speciálním vzdělávání koliduje,“ dodává.

Připravovaný Dlouhodobý záměr přichází s trendem, že „v oblasti základních škol,

neustanoví-li dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy jednotlivých krajů jinak, nebudou: a) zapisovány nové školy zřízené podle § 16 odst. 9 školního zákona ani navyšování jejich kapacity, b) zapisovány nové základní školy speciální ani navyšování jejich kapacity“. „Není vyloučeno, že je to výsledek snahy o kompromis s požadavky neziskového sektoru. Problém je ale v tom, že zatímco na jedné straně počet speciálních škol klesá, jejich potřeba (pokud ji budeme odvozovat od počtu dětí, které speciálněpedagogickou péči potřebují) stoupá,“ upozorňuje J. Pilař. A S. Drbout doplňuje: „Dlouhodobý záměr má v některých místech skutečně rétoriku akčních plánů a Strategie boje proti sociálnímu vyloučení a opakuje řadu termínů a tendencí, které tyto dokumenty přinesly. Materiál jde opět cestou zákazů. A to je špatně. Kompetenci k rozhodnutí, co je či není potřeba, by měli mít zřizovatelé, kteří nesou politickou zodpovědnost před voliči, a samotní ředitelé, na kterých leží konečná věcná zodpovědnost.“

Upozorňuje ale také na to, že zatím dlouhodobé plány zpracované ministerstvem školství nikdy nebyly naplněny, jde pouze o naznačení směru, kam by se mělo školství podle ministerstva a vlády ubírat. Jedná se o dokument, který nemůže být nadřazen zákonu. Jestliže tedy někdo chce otevřít školu a splní veškeré zákonné povinnosti, není možné ho odmítnout s odkazem na Dlouhodobý záměr. Problém pak ale je, když se jeho součástí stanou ideologické sentence a když je jako jakási nadzákonná norma vykládán. „A ještě hůř – některé nápady z takových Dlouhodobých záměrů je pak snaha do legislativy zapracovat, což může přinést velké škody,“ konstatuje J. Pilař. V textu se sice podle něho na potřebu změn například ve vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami odkazuje, nebere však na zřetel negativní zkušenosti z uplynulých dvou let.